

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

Лага Віктор Андрійович

УДК 372.9

**ІДЕОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО
ТА ПАРТІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії і політології
Міжрегіональної академії управління персоналом

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
академік АПрН України
СКРИПНЮК Олександр Васильович
Київський центр академії правових наук
України, начальник управління

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
АНДРЕСЮК Борис Павлович
Верховна Рада України, народний
депутат IV скликання

кандидат політичних наук, доцент
МАМОНТОВА Елла Вікторівна
Одеський національний політехнічний
університет, доцент кафедри політології
та права

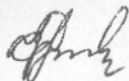
Провідна установа: Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка, кафедра політології, Міністерство освіти і
науки України, м. Київ

Захист відбудеться "23" червня 2006 р. о 12 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 в Одеській національній
юридичній академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул.
Піонерська, 2, ауд. 513.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Одеської
національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса,
вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий "22" травня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Єфтені Н. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проголошення статтею 15 Конституції України принципу ідеологічного плюралізму, а також визначення на найвищому державному рівні пріоритетів демократичного розвитку нашої країни стало підтвердженням та юридичним закріпленням тих процесів формування ідеологічного простору, які намітились в Україні одночасно з проголошенням її незалежності та відходом від властивого радянській політичній системі моно-ідеологізму. Разом з тим, початковий етап формування ідеологічного простору виявив тенденцію як звуження ідеологічної складової у діяльності партій, відсутність цілісного концептуального бачення ідеології державного й суспільного розвитку, деідеологізація політичної свідомості, зниження політичної активності населення, недостатній рівень політичної культури тощо. Все це зумовило потребу у ґрунтовному політологічному аналізі проблематики політичної ідеології, її ролі у функціонуванні сучасних політичних систем, як структурного елементу політичної свідомості, можливостей її участі у стабілізації політичних процесів, підвищенні політичної активності громадян, тощо.

На жаль, превалювання у політологічних дослідженнях негативістського ставлення до ідеології, що має місце і застосовується з метою маніпулювання різноманітними соціальними групами, не сприяло проведенню фундаментальних досліджень процесів формування ідеологічного простору у незалежній Україні.

Отже, актуальність дисертаційного дослідження зумовлена наступними чинниками:

- необхідністю системного аналізу впливу ідеологічного фактора на становлення і розвиток політичної системи незалежної України;
- потребою у формуванні концептуально-теоретичної моделі впливу політичної ідеології на процеси структуризації партійної системи;
- формуванням комплексної теорії розвитку ідеологічного простору сучасної України з метою прогнозування подальших напрямів розвитку трансформаційних процесів та діяльності політичних партій;
- недостатнім ступенем висвітлення проблем розвитку політичних ідеологій в Україні наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, відсутністю теоретичних розробок, які б дозволяли крізь призму політичної науки описати процеси формування і стабілізації ідеологічного простору;
- потребою в узагальненні та систематизації існуючих теоретико-методологічних підходів до визначення змісту й сутності феномену

політичної ідеології, поясненні причин і наслідків “деідеологізації” для функціонування політичної системи.

Зазначені причини, що вказують на актуальність дисертаційної проблематики, зумовили вибір теми та визначили напрям наукового пошуку автора.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана як складова частина плану наукових досліджень кафедри філософії і політології УАІМВ і узгоджується з науковою темою “Демократія і суспільно-політичні трансформації у сучасній Україні”. Водночас тема дисертації відповідає напрямам пріоритетних досліджень, визначених оргкомітетом конференції “Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть”, проведеної відповідно до Розпорядження Президента України Про науково-практичну конференцію “Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть” від 8 грудня 2000 р. (№369/2000-рп).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування ролі політичних ідеологій в процесі розвитку політичної та партійної систем сучасної України.

Досягнення зазначеної мети передбачає постановку і вирішення таких конкретних завдань:

- на концептуальному рівні проаналізувати основні теоретико-методологічні підходи до визначення змісту поняття політичної ідеології, обґрунтувати недоцільність застосування негативістського способу інтерпретації політичної ідеології, а також систематизувати аргументацію, висунуту в працях окремих дослідників щодо критики тези про “кінець ідеології”;
- проаналізувати роль політичної ідеології у функціонуванні та розвитку політичних систем;
- запропонувати спосіб визначення поняття “ідеологічний простір”, цілісну характеристику процесів формування ідеологічного простору незалежної України, визначити основні ідеологічні напрями в сучасній українській політиці;
- на понятійному рівні проаналізувати відмінність між ідеологічним середовищем та ідеологічним простором, продемонструвати зв'язок між демократичною трансформацією політичних систем, становленням багатопартійності та переходом від ідеологічного середовища до ідеологічного простору;
- дослідити поняття “демократична ідеологія”, окреслити основні проблеми та перспективи, що постають в процесі перетворення

демократичної ідеології на провідну ідеологічну основу всіх державотворчих процесів в Україні;

- висвітлити роль ідеологічного фактора в структуруванні партійної системи в Україні, на основі конкретного матеріалу діяльності українських політичних партій висвітлити перспективи розвитку та суспільної підтримки окремих політичних ідеологій, довести деструктивний характер діяльності “ідеологічно невизначених” політичних партій та їхнього негативного впливу на демократизаційні процеси;

- на прикладі “ідеології опозиційності” дослідити трансформаційні ідеологічні форми в сучасній Україні, пояснити причини виникнення псевдо ідеологій та можливі способи зниження ступеня їхнього впливу на політичні процеси.

Об'єкт дослідження – політичні ідеології як елемент політичної свідомості у їх зв'язку з характером та специфікою протікання політичних процесів, розвитку політичної системи України та пострадянського партогенезу у напрямі становлення дієвої та ефективної демократичної партійної системи.

Предмет дослідження – теоретичний аналіз значення та впливу ідеологічного фактору на процеси політичного і партійного розвитку в сучасній Україні.

Методи дослідження. Обрана тематика дослідження зумовила використання дисертантом як теоретичних, так і емпіричних методів. Теоретична база дисертації ґрунтується на методах структурно-функціонального, системного та критичного аналізу. Залучення критичного методу дозволило уникнути однобічності як у трактуванні політичної ідеології як такої, так і окремих політичних ідеологій, що представлені в ідеологічному просторі сучасної України. Автором також було використано синергетичний метод, який дозволив презентувати політичні системи як відкриті системи, в яких за допомогою політичних ідеологій здійснюються процеси самоорганізації та взаємодії з іншими політичними системами.

Висвітлення проблем динаміки політичних ідеологій передбачало широке залучення статистичних матеріалів, даних, отриманих у ході соціологічних опитувань, результатів моніторингів, що проводились вітчизняними та зарубіжними експертами і фундаціями. Неупередженості та цілісності дослідження сприяли принципи об'єктивності та конкретності. Застосування нормативно-аксіологічного методу дозволило виділити основні цінності, довкола яких розвиваються домінуючі в Україні політичні ідеології, висвітлити їх зміст на підставі аналізу програмних документів окремих політичних партій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що це одне з перших досліджень, в якому комплексно та системно з позицій політичної науки з'ясовано роль політичних ідеологій в процесі розвитку політичної та партійної систем сучасної України.

- Дістало подальший розвиток визначення змісту поняття “політична ідеологія”, запропоновано авторську дефініцію політичної ідеології та модель, яка дозволяє відрізнити її від інших типів ідеологій. Обґрунтовано недоцільність застосування негативістського способу розуміння політичної ідеології та критично досліджено аргументацію тези про “кінець ідеології”.

- Доведено, що політична ідеологія виступає активним фактором розвитку і перетворень політичної системи. Це пояснюється тим, що будь-яка політична ідеологія ґрунтується, з одного боку, на певному концептуальному баченні як суспільства, так і його політичної системи, а, з іншого боку, – на формулюванні системи настанов, спрямованих на практичну реалізацію цього концептуального бачення.

- Визначені основні умови формування ідеологічного простору, якими є: відмова від “масовізації” суспільства, юридичні гарантії політичного та ідеологічного плюралізму, заборона застосування силових методів при розв’язанні конфліктів різних політичних ідеологій.

- Проаналізовано відмінність між поняттями “ідеологічне середовище” та “ідеологічний простір”. Доведено, що визначальною властивістю ідеологічного середовища є його одномірність безвідносно до того, яка саме ідеологія набуває ранг моно-ідеології. На відміну від цього, ідеологічний простір завжди супроводжує поява демократичних політичних систем, оскільки він стає можливим лише тоді, коли співіснують різні політичні ідеології і завдяки цьому плюралізму на ідеологічному рівні подаються різні цінності, цілі, програми суспільно-політичного розвитку.

- Обґрунтовано, що дослідження демократії як способу політичного облаштування держави і соціуму, моделі політичного життя, передбачає певний спосіб рецепції та оцінки політичної дійсності. У цьому контексті поняття “демократії” наближається до поняття “ідеології”. тобто сама демократія виступає не лише як загальна ідея, але і як ідеал суспільно-державного розвитку, що спрямовує політичний процес та детермінує способи конституювання і функціонування політичної системи.

- Доведено, що політична ідеологія робить вагомий внесок у структурування партійної системи, надає діяльності політичних партій ознак цілісності та системності, чітко фіксує ту чи іншу концепцію розвитку суспільства та його політичної системи, прибічниками якої виступають як окремі політичні партії, так і найрізноманітніші соціальні групи, що утворюють громадянське суспільство.

- Доведено, що в умовах демократичних транзитів ми часто спостерігаємо таку перехідну ідеологічну форму, як “ідеологія опозиційності”. У строгому науковому розумінні “ідеологія опозиційності” взагалі не є політичною ідеологією, а становить “псевдо ідеологію” або перверсивну форму сприйняття політичної дійсності. Її специфіка полягає в тому, що в ній практично повністю відсутній ідейно-теоретичний рівень, тоді як основна увага концентрується навколо практичних дій, спрямованих на реалізацію єдиної мети, якою є зміна владної політичної еліти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути плідно задіяні для подальшої наукової розробки проблематики політичної ідеології, її впливу на формування і розвиток сучасних політичних і партійних систем. Крім того, матеріали дослідження можуть використовуватись для викладання таких навчальних дисциплін, як політологія, теорія політичної науки, філософія політики. Проміжні положення та дисертаційні висновки можуть стати в нагоді в процесі підготовки навчальних програм з політологічних дисциплін, увійти як складова частина при написанні підручників, посібників з політології. Окремі напрями дослідження політичної ідеології, висвітлені у дисертації, можуть бути використані при розробці спецкурсів “Структурування ідеологічного простору сучасної України”, “Феномен політичної ідеології: теоретико-концептуальні підходи аналізу”.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження щорічно доповідались автором на засіданнях кафедри філософії і політології МАУП, а також ставали предметом обговорень під час проведення науково-методологічних семінарів для викладачів та аспірантів кафедри. За темою дисертаційного дослідження було підготовлено і представлено дві доповіді: “Проблеми функціонування “ідеологічних партій” у сучасних умовах: проблеми і перспективи” (Острог, 2003), “Трансформаційні ідеологічні форми та їх вплив на розвиток партійної системи України” (Київ, 2004). Важливі для дисертації положення були висвітлені дисертантом під час участі у науково-практичних конференціях: “Соціал-демократична ідея в українському та європейському політичному просторі” (Київ, 2001), “Проблеми державотворення та захист прав людини в Україні” (Острог, 2001), “Соціальна політика і механізми інтеграції українського суспільства” (Одеса, 2002), “Формування та робота виборчого штабу” (Київ, 2003).

Окремі теоретичні аспекти роботи використовувались автором у навчальному процесі при проведенні занять з політичної теорії за темами “Політична ідеологія” та “Зміст і система детермінації політичних процесів”.

Публікації. Основні положення дисертації, окремі проміжні результати та важливі для роботи узагальнення знайшли своє відображення у чотирьох статтях (загальним обсягом 2,2 д.а.). Всі статті було надруковано у фахових виданнях з політичних дисциплін, затверджених переліком ВАК України.

Структура дисертації. Структура дисертації обумовлена метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, кожен з яких містить по три підрозділи, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації без врахування списку літератури складає 182 сторінки. Список використаних джерел, загальною кількістю 304 позиції (з яких 31 позиція – посилання на іншомовні джерела), розміщено на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У I розділі “Ідеологічний вимір розвитку сучасних політичних систем” досліджуються основні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття політична ідеологія, а також аналізується роль ідеології у розвитку та функціонуванні сучасних політичних систем.

У підрозділі 1.1 “Теоретико-методологічні підходи до визначення змісту поняття політичної ідеології” вказується на те, що у сучасній політичній науці ми можемо зафіксувати існування не просто різних визначень поняття “політична ідеологія”, які принагідно можна було б більш-менш успішно звести до певної універсальної дефініції, але й кількох відмінних теоретико-методологічних підходів, які по-своєму подають зміст цього поняття, пропонують різні моделі реконструкції його структури, виділяють різні типи політичних ідеологій.

У цьому сенсі слід наголосити, що у різних традиціях політичної науки поняття „політичної ідеології” конституюється по-різному. Наприклад, для радянської політичної науки ідеологія, і політична ідеологія у тому числі, як правило, інтерпретувалась як наукова система поглядів, ідей та цінностей, як вищий науково-теоретичний рівень освоєння політичної дійсності, де раціональний елемент суттєво переважає емоційний, а адекватність відображення економічних відносин виступає головним критерієм істинності політичної ідеології. На відміну від цього, для значної кількості західних авторів політична ідеологія завжди тлумачилась не як наукове, а саме як емоційно-образне сприйняття політичної дійсності. Недарма Дж.Плейно та М.Грінберг визначають ідеологію як “спосіб життя”, що відбивається у загальному колективному сприйнятті політичної системи, економічного ладу, соціальних цілей та моральних цінностей. Втім, головною відмінністю між різними теоретико-методологічними підходами

слід все ж таки вважати домінування позитивного чи негативного моменту у визначенні політичної ідеології. Перша “негативістська” традиція бере свій початок від К.Маркса, який витлумачив ідеологію як “хибну свідомість”. Згодом ця лінія знайшла своє відображення у чисельних проектах “кінця ідеології” середини 50-х років минулого століття. Інший – позитивний підхід – розглядає політичну ідеологію як необхідний елемент політичної свідомості та важливий чинник розвитку політичної і партійної системи суспільства.

У підрозділі 1.2 “Роль ідеології у розвитку та функціонуванні політичних систем” автор акцентує увагу на тому, що важливість наукового аналізу ідеологічного фактору пояснюється тим, що він відіграє одну з центральних ролей в ході визначення напрямів розвитку тих чи інших політичних систем. Більше того, політична ідеологія тісно пов’язана з процесами формування і розвитку політичної свідомості. Це зумовлено тим, що не лише функціонування політичних систем, але й спрямованість та специфіка протікання будь-яких політичних процесів залежать від тієї сукупності проявів духовності, в яких відбивається діяльність механізмів політичної влади та реалізується політична поведінка окремих суб’єктів політики. Згадану сферу духовності у політичній теорії позначають поняттям “політична свідомість”, а одним з її основних елементів виступає політична ідеологія. Таким чином, аналізуючи ідеологічний вимір розвитку сучасних політичних систем, намагаючись адекватно зрозуміти ті чи інші політичні процеси, їх причини, характер протікання, загальну динаміку тощо, ми обов’язково маємо справу не лише з загальним поняттям політичної ідеології та необхідністю висвітлення теоретико-методологічних способів її розуміння, але й з необхідністю з’ясування її впливу на розвиток політичної системи, і, зокрема, такого способу взаємодії різних політичних ідеологій, як “політико-ідеологічний плюралізм”.

Дійсно, для розвитку сучасної демократичної політичної системи, у тому числі й політичної системи сучасної України, ознака ідеологічного плюралізму відіграє одну з ключових ролей. Це пояснюється тим, що плюралістичність самого суспільства передбачає наявність різних способів усвідомлення політичної дійсності, різних оцінок цієї дійсності, а також різного розуміння тих ідеалів, які повинні спрямовувати політичний розвиток. Водночас ідеологічний плюралізм не можна підмінювати відсутністю будь-яких ідеологій, спираючись на тезу “скільки людей, стільки й ідеологій”. Адже політична ідеологія фактично надає “векторність” політичній свідомості, а також виступає основою цілісного сприйняття політичної дійсності, як у різноманітності її сучасних проявів, так і у формі темпоральної єдності політичного минулого, теперішнього й

майбутнього. Таким чином, наявність різних політичних ідеологій реально впливає як на розвиток політичних систем, так і на характер протікання політичних процесів. Наприклад, з погляду домінування у ньому консервативних або революційних політичних цінностей, спрямованості політичного процесу на реформування або стабілізацію політичної системи тощо.

Таким чином, важливим елементом актуальності науково-теоретичного дослідження впливу політичної ідеології на розвиток політичної системи сучасної України є те, що серед чисельних політологічних досліджень з приводу стану та перспектив розвитку політичної системи України ідеологічний фактор взагалі не береться до уваги. Однак, на думку автора, подібне бачення політичних процесів в Україні не відповідає дійсності, оскільки поряд з традиційно впливовими політичними ідеологіями минулого, зокрема комуністичною ідеологією, які завжди мали серйозний вплив на політичну поведінку та політичну свідомість широких мас населення в Україні, сьогодні спостерігається посилення та поширення нових ідеологічних дискурсів. Більше того, ці ідеології поступово виходять на перший план політичної боротьби, що надає політичній конкуренції в Україні ознак політико-ідеологічної конкуренції.

У II розділі **“Політична ідеологія та її трансформація в Україні як предмет політологічного дослідження”** основна увага була сконцентрована навколо проблем аналізу ідеологічного простору у незалежній Україні, а також змісту та сутності такого явища, як **“демократична ідеологія”**.

У підрозділі 2.1 *“Формування ідеологічного простору у незалежній Україні”* наводиться авторське визначення поняття „ідеологічного простору”, демонструється її відмінність від поняття „ідеологічного середовища” та аналізуються ті умови, що дозволяють нам протиставити його моно-ідеологізму політичного середовища. При цьому поняттям **“ідеологічний простір”** пропонується окреслювати не сферу поширення політичних ідеологій (адже ця сфера повністю збігається з політичною системою в цілому, оскільки, як було продемонстровано у першому розділі, існування будь-якої політичної системи завжди супроводжується певним ідеологічним контекстом), а сукупність факторів та умов, які забезпечують можливість суспільно-значущої легальної взаємодії різних політичних ідеологій. Таке дослідження та аналіз специфіки формування ідеологічного простору щодо сучасної України засвідчує свою актуальність з огляду на те, що саме під час демократичних транзитів значення політичної ідеології, а точніше навіть – взаємодії різних політичних ідеологій, гранично зростає,

оскільки всі питання стратегії розвитку суспільства і держави закономірно набувають ідеологічного забарвлення.

Зі змістовного погляду основу відмінності між ідеологічним простором та ідеологічним середовищем складає ознака “гетерогенності”. На відміну від ідеологічного простору, який є гетерогенним, тобто, таким, що забезпечує можливість співіснування різних політичних ідеологій, ідеологічне середовище завжди гомогенне. Причому, ця гомогенність формується практично на всіх рівнях, а не лише на рівні політичної ідеології, зокрема, це панування лише однієї форми власності, однієї соціальної групи чи класу, одного типу виробничих відносин тощо.

Інша ознака, яка характеризує ідеологічне середовище і дозволяє чітко відрізнити його від ідеологічного простору, пов’язана з методами мотивації та активізації політичної участі, які застосовуються у двох зазначених випадках. Справа в тому, що у разі, якщо домінуюча в ідеологічному середовищі політична ідеологія не сприймається масами, і відповідно не виконує такі три важливі функції, як легітимація політичного режиму, мотивація необхідної політичної поведінки та активізація політичної енергії суспільства, то тоді режим застосовує силу чи репресивні методи. На противагу цьому, в ідеологічному просторі сила та можливості її застосування різними суб’єктами політики вже не відіграє вирішальної ролі, оскільки в даному випадку головним чинником виступає здатність політичної ідеології акумулювати навколо себе якомога ширшу соціальну базу.

У підрозділі 2.2 ““Демократична ідеологія” в Україні: проблеми і перспективи” автор доводить, що незважаючи на недостатню науково-теоретичну обґрунтованість застосування такого поняття, як “ідеологія демократії”, було б неправильно заперечувати можливості використання терміну “демократична ідеологія”. У цьому випадку “демократичність” виступає своєрідним критерієм оцінки тієї чи іншої політичної ідеології з погляду наявності у ній фундаментальних цінностей демократії, а також визнання демократії основною метою суспільного й державного розвитку. Водночас застосування подібного критерію оцінки тих чи інших політичних ідеологій дозволяє виділити певні універсальні властивості, які мають належати будь-якій демократичній ідеології. До таких універсальних властивостей слід віднести насамперед аксіологічну складову політичних ідеологій, до якої повинні належати цінності толерантності, незаперечного визнання та гарантування прав і свобод людини і громадянина, політичного плюралізму. Також певні спільні властивості демократичних ідеологій проявляються й на програмно-політичному рівні. Зокрема, всі політичні ідеології, які належать до цієї групи, визнають демократичний політичний

режим не лише як найбільш сприятливий, але й єдино можливий для практичної реалізації зазначених ідеологічних програм.

Тобто, з суто теоретичного погляду дослідження демократії може відбуватися під різними кутами зору, в тому числі і як способу політичного облаштування держави і соціуму, моделі політичного життя, яка передбачає певний спосіб сприйняття та оцінки політичної дійсності. У цьому контексті поняття “демократії” наближається до поняття “ідеології”. Тобто, сама демократія постає не лише як загальна ідея, але і як ідеал суспільно-державного розвитку, що спрямовує політичний процес та детермінує способи конституювання і функціонування політичної системи.

У III розділі “Політична ідеологія і становлення партійної системи сучасної України” проаналізований зв'язок та взаємовпливи ідеології з партійною системою.

У підрозділі 3.1 “Ідеологічний фактор у структуруванні української партійної системи” доводиться, що серед різноманітних форм структуризації як громадянського суспільства в цілому, так і такої його складової, як політичні партії, необхідно відзначити ідеологічний критерій, на підставі якого ми отримуємо можливість визначити ряд найбільш загальних систем цінностей, принципів та способів суспільно-державного розвитку, які описуються поняттям політичної ідеології. При цьому фактор ідеологічного визначення у діяльності політичних партій становить одну з їх необхідних ознак. Зазначена властивість ідеологічної структуризації може бути застосована не тільки при аналізі функціонування політичних партій, але й в процесі дослідження формування і розвитку всього політичного простору, який утворюють чисельні державні і недержавні політичні суб'єкти.

Політична ідеологія, маючи у якості своїх основних структурних елементів сукупність цінностей суспільно-політичного розвитку, програмні настанови, сформульовані на основі цієї системи цінностей, стратегію і тактику реалізації зазначених програмних настанов, робить вагомий внесок у структурування партійної системи України, надає діяльності політичних партій ознак цілісності та системності, чітко фіксує ту чи іншу концепцію розвитку суспільства та його політичної системи, причіпниками якої виступають як окремі політичні партії, так і найрізноманітніші соціальні групи, що утворюють громадянське суспільство.

Проте, досліджуючи зв'язок між розвитком партійної системи і формуванням в Україні ідеологічного простору, а також роблячи прогнози щодо подальших процесів патогенезу, ми повинні обов'язково враховувати специфіку перехідних процесів, а також той вплив, який вони мають на становлення партійної системи та політичних ідеологій. Дійсно, крім

традиційних політичних ідеологій та нових політико-ідеологічних напрямів, на сьогоднішній день ми фіксуємо існування цілого ряду специфічних перехідних ідеологічних форм, які можуть бути описані як “псевдо ідеології”, або “трансформаційні ідеологічні форми”.

У підрозділі 3.2 “Трансформаційні ідеологічні форми і становлення демократії в Україні” предметом уваги стають саме ці трансформаційні ідеологічні форми, а, конкретніше, така з них, як “ідеологія опозиційності”. Справді, поряд з цілком природним для демократичних політичних систем феноменом опозиційної ідеології, який має своїм джерелом визнання ідеологічного плюралізму, поєднане з інститутами легітимної партійної боротьби за здобуття державної влади, в умовах демократичних транзитів часто спостерігається явище, що може бути описано як “ідеологія опозиційності”. У строгому науковому розумінні поняття ідеології, “ідеологія опозиційності” взагалі не є політичною ідеологією, а швидше за все становить собою “псевдо ідеологію” або перверсивну форму сприйняття політичної дійсності. Її специфіка полягає у тому, що в ній практично повністю відсутній ідейно-теоретичний рівень, тоді як основна увага концентрується навколо практичних дій, спрямованих на реалізацію єдиної мети, якою є зміна владної політичної еліти. У цьому сенсі можна сказати, що ідеологія опозиційності виступає активним джерелом творення і трансформації не стільки соціальних відносин взагалі, що є властивістю, так би мовити, “чистих” форм ідеології, скільки владної політичної еліти. Водночас цей тип ідеологій виявляється надзвичайно продуктивним у тому сенсі, що на її основі вдається консолідувати найрізноманітніші суспільні групи, які або прагнуть здобути політичну владу, чи бодай її частку, або є незадоволеними діями офіційної влади, незалежно від того, чи то йдеться про суцільне неприйняття офіційного курсу, чи лише про якусь зі складових державної політики.

Однак, поширення ідеології опозиційності несе для процесу політичного розвитку і певні загрози. Зокрема, небезпека поширення ідеології опозиційності в умовах перехідних політичних систем, як доводить автор, спричиняється її принциповою нездатністю запропонувати будь-яку позитивну програму суспільно-політичного розвитку. З цього погляду, висловлюючи негативний погляд на існуючу політичну дійсність, яке, до речі, може бути цілком справедливим, ідеологія опозиційності не містить в собі жодного позитивного проекту майбутнього суспільно-політичного розвитку. Або він носить явно месіансько-утопічний характер. Внаслідок цього отримання політичної влади стає в межах сприйняття політичного життя крізь призму ідеології опозиційності не засобом для реалізації тієї чи іншої ідеологічної програми, а метою самою по собі.

діяльність окремих політичних сил, відсувають на далекий другий план загальні політичні цінності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Лага В. А. Актуальні питання ідеологічного структурування сучасної партійної системи України // Актуальні проблеми політики. – Одеса: "Юридична література", 2003. – Вип. 17. – С. 349 – 357.
2. Лага В. А. Поняття політичної ідеології та її роль у розвитку сучасних політичних систем // Держава і право: 36. наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2004. – Вип.23. – С.636-644.
3. Лага В. А. Демократія як ідея, ідеал та ідеологія суспільно-політичного розвитку // Держава і право: 36. наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2004. – Вип.24. – С.614-621.
4. Лага В. А. Феномен „опозиційної ідеології” та „ідеології опозиції” // Політичний менеджмент. – Український науковий журнал, 2004. – Вип. №2 (5). – С.91-100.
5. Лага В. А. Політологічна ідеологія і права людини в Україні //”Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні”: Матеріали УІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 квітня 2005 р.). – Острог, Національний університет „Острозька Академія”, 2005. – С.152-153.

АНОТАЦІЯ

Лага В.А. Ідеологічний фактор сучасного політичного та партійного розвитку України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2006.

Дисертація присвячена проблемам аналізу ідеологічного фактору в процесі сучасного політичного та партійного розвитку України. Автором розглядаються актуальні питання визначення основних теоретико-методологічних підходів до інтерпретації феноменів „ідеологія” та „політична ідеологія”, з’ясовується роль політичної ідеології в процесі розвитку політичної системи та політичних партій України, визначається місце і значення політичної ідеології в структурі політичної свідомості. Разом з тим дисертант застосовує аналіз динаміки політичних ідеологій в Україні як один з критеріїв характеристики формування в Україні громадянського суспільства та демократизації державної влади. У роботі подаються авторські визначення понять ідеологічний простір, окреслюються перспективи розвитку політичних ідеологій в Україні, їх значення для успішної демократизації політичної системи та формування структурованої ефективної партійної системи.

Ключові слова: ідеологічний простір, політична свідомість, політичні партії, політична система, політичний розвиток, державна влада, громадянське суспільство.

АННОТАЦИЯ

Лага В.А. Идеологический фактор современного политического и партийного развития Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2006.

Диссертация посвящается анализу идеологического фактора в процессе современного политического и партийного развития Украины. Автором рассматриваются актуальные вопросы определения и классификации основных теоретико-методологических подходов к интерпретации понятий идеология и политическая идеология, исследуется роль и место политической идеологии в ходе развития политической системы и политических партий Украины, определяется значение политической идеологии в структуре политического сознания. Вместе с тем диссертант использует анализ динамики политических идеологий на Украине как один из критериев характеристики формирования на Украине гражданского общества и демократизации государственной власти. В работе представлены авторские определения понятий политическая идеология и идеологическое пространство, описаны перспективы развития политических идеологий на Украине, их значение для успешной демократизации политической системы и формирования структурированной эффективной партийной системы.

В диссертации обосновывается неэффективность использования негативистского способа интерпретации политической идеологии, а также критически исследуются основные аргументы концепции «конца идеологии». Особое внимание уделяется обоснованию роли политической идеологии как активного фактора развития и трансформации политической системы. Это объясняется тем, что любая политическая идеология основывается, с одной стороны, на определенном концептуальном видении как общества, так и его политической системы, а, с другой стороны, – на формировании системы тезисов и положений, направленных на реализацию этого концептуального видения.

В диссертации определяются основные условия формирования идеологического пространства. К ним отнесено: отказ от массовизации общества, юридические гарантии политического и идеологического плюрализма, запрет на использование силовых методов при разрешении конфликтов различных политических идеологий. Также автором анализируются основные отличия между понятиями «идеологическое

пространство» и «идеологическая среда». В работе доказано, что характерной чертой идеологической среды является ее одномерность, независимо от того, какая именно идеология получает статус моно-идеологии. В отличие от этого, идеологическое пространство всегда сопровождает процесс формирования демократических политических систем, поскольку само оно становится возможным только тогда, когда сосуществуют различные политические идеологии и благодаря этому плюрализму на идеологическом уровне получают свое представительство разные ценности, цели и программы социально-политического развития.

Полученные в диссертации результаты исследования могут быть использованы для дальнейших научных исследований проблематики политической идеологии, ее влияния на формирование и развитие современных политических и партийных систем. Кроме того, материалы диссертации могут использоваться для преподавания таких учебных дисциплин, как теория политической науки, философия политики. Отдельные результаты исследования, также как и собранный автором материал, могут помочь в процессе подготовки учебных программ по политологии, в ходе написания учебников по политологии. На основе представленных в диссертации материалов могут быть разработаны и предложены для высшей школы несколько спецкурсов для студентов специализации политология.

Ключевые слова: идеологическое пространство, политическое сознание, политические партии, политическая система, политическое развитие, государственная власть, гражданское общество.

SUMMARY

Laga V.A. Ideological factors of modern political and party genesis in Ukraine. – Manuscript.

Thesis on obtaining of a scientific degree of Candidate of political sciences in a specialty 23.00.02 – political institutes and processes. – Odessa National Law Academy, Odessa, 2006.

The dissertation is dedicated to the analysis of the ideological factor in modern political and party development of Ukraine. The author examines urgent questions of definition and classification of the basic theoretical and methodological approaches to interpretation of various concepts of ideology and political ideology, investigates the role of political ideology in the development of political system and political parties of Ukraine, defines the importance of political ideology in general structure of political consciousness. At the same time the author uses the dynamical analysis of political ideologies in Ukraine as a criteria of formation of a civil society in Ukraine and democratic transformation of state authority. In his work the author presents his own the definitions of

political ideology and ideological space, analyses the prospects of development of political ideologies in Ukraine, as well as their importance for successful democratic transition of political system and formation of the structured effective party system.

Key words: political consciousness, political parties, political system, political development, state authority, civil society.